مێژووی شانۆی سریانی.. ن- سەباح هورمز.. و: کامەران حاجی ئەلیاس

ئەگەر یەکەم نمایشی کوردی لە کوردستانی عێراق بەدیارکراوی لە شاری هەولێر لە ساڵی 1921 نمایش کرابێت ، ئەوا یەکەمین نمایش بەزمانی سریانی لە ساڵی 1912 لە شارۆچکەی ئەلقۆشی سەر بە پارێزگای موسڵ لەژێر ناوی (الملكه استر) نمایش کراوە کە لەلایەن (مەتران ئستیڤان کجێ) کاری نووسین و دەرهێنانی بۆ کردبوو ، واتە ئەم شانۆگەرییە ،بە 9 ساڵ پێش شانۆی کوردی نمایش کراوە .

ئەگەر ئەو شانۆگەریانەی کە بەزمانی عەرەبی لەلایەن پیاوانی ئایینی، لە موسڵ کە لە کنائیسەکان نمایش کراون بە نمایشی سریانی لە قەڵەم بدەین ئەوا یەکەم نمایشی سریانی مێژووەکەی بۆ ساڵی 1880 دەگەڕێتەوە کە شانۆگەرەیەك بووە بە ناوی (ئادەم و حەوا) لەنووسینی (شماس حنا حبش) بووە، هەرچەندە من(سەباح هورمز) ئەو شانۆگەریانەی کەبەزمانی عەرەبی پێشکەش کراون بە شانۆیی سریانی هەژمار ناکەم.

لەبەرئەوەی شانۆی سریانی لەعەنکاوە بەشێکە لە شانۆی کوردی لە شاری هەولێر ،بەهۆی ئەوەی شارۆچکەی عەنکاوە لەشاری هەولێر زۆر نزیکە و وەکو ناحییەك سەر بە شاری هەولێرە ، لەگەڵ ئەوەش دا بەراوردکردنی ئاست ودروست بوونی شانۆ لە عەنکاوە لەگەڵ شانۆ لە هەولێر کارێکی زەحمەتە بەجۆرێك ، بەراوردکرنیشی لە گەڵ شارۆچکەکانی تری سریانی وەکو بخدیدا و ئەلقۆش زەحەمەتە.

بەردەوام نەبوونی شانۆی سریانی لەگەڵ شانۆی عێراقی و شانۆی کوردی بەتایبەتی لە عنکاوە بەهۆی ئەو ستمکارەی کە بەدرێژایی مێژوو لە لایەن حکومەتە یەك لەدوایی یەکەکان، رووبەرووی گەلەکەمان بۆتەوە ،بەتایبەتی رووداوەکانی سمێل کە بووە هۆی ترس لە قەوارەکەی بکرێت بەجۆرێك سریانەکان واراهاتن کەخۆی لەگەڵ ئەو بارو دۆخە بگونجێنێت کەبەسەریان سپێنراوبوو، چ لەرێگەی دامرکانەوەی هەستی نەتەوایەتی یان ناچار کردنی کە پشتگیری لە رۆشنبیری عەرەبی بکەن.

ئەوەی نامۆیە شارۆچکەی عەنکاوە، بە دەیان پەروەدکار و ئەندازیار و پزیشك و خاوەن بڕوانامەی بەرز بەرزی بەرهەم هێناوە کەجێ پەنجەیان لە نێو شارەکانی عێراق بەگشتی و کوردستان بەتایبەتی دیارە، بەڵام لەم بوارە هونەرەیە شارستانیەدا دەستەوەستان بووە

تەنیا ژمارەیەکی کەم لە شانۆکارانی بەبەراورد، بە بوارەکانی تر بەرهەم هێنراون ، هۆکارەکە سەرەکییەکەی بۆ بۆچوونی خۆم، بۆ پەروەردەی دایك و باوکان دەگەڕێتەوە کە هانی نەوەکانیان دەدات لەخوێندن سەرکەتووبن و بڕوانامەی بەرز بەدەست بێنن،بۆ ئەوەی لە زانکۆییەکان وەربگیرێن بەجۆرێك بۆچوونیان لەسەر هونەر بەگشتی و شانۆ بەتایبەتی بۆچوونێکی کراوەیی نەبوو.

لەگەڵ بووژانەوە شانۆ لە شاری هەولێر کۆمەڵی لە ئارەزوومەندانی شانۆ لە شارۆچکەی عەنکاوە دەرکەوتن بەتایبەتی لە سەرەتایەکانی حەفتایەکانی سەدەی رابردوو ، بەڵام بەداخەوە بەهۆی نەبوونی تیپێکی هونەری فەرمی مۆڵەت پێدراو ،بۆ ئەوەی ئەو ئارەزوومەندانە کۆبکاتەوە ، بۆ نمایشەکانیان، زیاتر پشتیان بە رێکخراوەکانی کۆمەڵایەتی دەبەست بۆیە لە کاروانەکە بەردەوام نەبوون لە دیارترینیان: زوهێر عبدولمەسیح ، سەعدی ئەلمالح ، جۆرج مەنسوڕ ، ئەکرەم نوری ، بترۆس هرمز ، رەفیق نوری ، لە گەڵ نووسەری ئەم وتارە (سەباح هرمز).

هەرچەندە کۆمەڵی ئاستەنگ وکێشە رووبەروی ئەم کۆمەڵە گەنجە بوویەوە ، لەگەڵ ئەوەشدا لە حەفتاییەکان توانیان کۆمەڵێ لە شانۆگەری پێشکەش بکەن وەکو شانۆگەری (شمعدانات الاسقف) کەلە رۆمانی (البوساء) ئامادەکرابوو لەگەڵ شانۆگەری (راتب شهر) لە نووسینی سوبحی خزعەلی بوو یەکەمیان بەزمانی عەرەبی پێشکەش کرا ئەوی تریان بە زمانی سریانی بوو ،هەردوو شانۆگەرییەکە لە دەرهێنانی (زوهێر عبدولمسیح) بوو، بەڵام نووسەری ئەم وتارە (سەباح هرمز) کاری دەرهێنانی بۆ سێ شانۆگەری کردوە کە بریتیتن لە شانۆگەری (الانتصار) لەنووسینی سەعدی ئەلمالح، شانۆگەری (تومر بیك) لەنووسینی یوسف ئەلعانی ، شانۆگەری (من الاتی) لەنووسینی داود زیا، هەرسێ شانۆگەرییەکە بە زمانی عەرەبی پێشکەش کرا، هەر لە هەشتایەکان هونەرمەند رەفیق نوری حەنا شانۆگەری لەرووداوە گرنگەکان لە ژیانی مەسیحا پێشکەش دەکات.

ئەگەرچی نمایشەکان لەرووی زمانەوە زمانێکی خۆرسك بوون ، بەڵام کەشێکی باشی بۆ کۆمەڵێ لاوی عنکاوەی خوڵقاند بۆ ئەوەی عەشقی هونەری شانۆ بن تا ئەو رادەیەی هەندێکیان بچنە پەیمانگەی هونەرە جوانەکان چەندین شانۆگەری نماش بکەن وەکو: رەفیق نوری ، خەلیل لۆقا ، سامی سێیوە ، مهەند بترۆس ، سیروان بترۆس ،فوئاد سێیوە.

وەکو بەڵگەنامەیەك بۆ مێژوو دەبێ ئەوە بزانین یەکەم هونەرمەند کە لە عەنکاوە دەرچووی کۆلێژی هونەر- بەغدا بێت خودا لێی خۆشبێت (دنحا بێیا) بوو،لەگەڵ هەمان ئەو خوولەی هونەرمەند ئەحمەد سالاربوو وە هونەرمەندی دووەم زوهێر عەبدولمەسیح بوو.

بەپێوەری سەردەم وکاتەکان مێژووی سەرهەڵدانی شانۆیی سریانی بەبەراورد بە شانۆی نەتەوەکانی تر لە عێراق وەکو شانۆی عەرەبی شانۆی کوردی و شانۆی تورکمانی شانۆی سریانی درێژترین و کۆنترین شانۆیە لە ناوچەکە ، بەهۆی ئەوەی مێژووی لە دایك بوونی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1880 ، چەندلێکۆڵینەوەیەك دەریدەخەن کە شانۆی سریانی پێش ئەم مێژووە هەبووە لەو کاتەی شانۆی عێراقی لە سەدەی رابردوو بە دیارکراوی لە ساڵی 1922 سەریهەڵداوە وە شانۆی کوردی لە ساڵی 1921 لە دایك بووە واتە شانۆی سریانی بە(42) ساڵ پێش شانۆی عێراقی بووە وە بە(41) ساڵ پێش شانۆی کوردی بووە.

لە خۆ بایی بوون نییە ئەگەر مێژوو دووبارە بێتەوە و شارستانییەتی شکۆی ئاشوورییەکان دووبارە بێتەوە ، یەکەمین تروسکەی لە کۆنترین شار کەلەمێژوودا ناسانرابێت ئەوە شاری نەینەوایە کە کاریگەری لەسەر هەموو شانۆکارانی عێراقی و کوردی دا هەبووە ، چەندین دەقی شانۆییان لەنووسەرکانیان وەرگرتووە باشترین بەڵگەش بۆ ئەمە دەقی(الامیر الاسیر) لە نووسینی (نەعوم فەتحوڵڵا سحار) کە لەشاری هەولێر پێشکەش کراوە ، ئەگەر بەوردی و بابەتییانە بچینەناو تەمەنی راستەقینەی شانۆی سریانی ، بەرەچاو کردنی ژمارەی ئەو شانۆگەریانەی کە لەماوەی سەدەونیوێك،پێشکەش کراون لەرووی ئاستی هونەرەیان بەبەراورد بە ئاستی ئەو شانۆگەریانەی کەلەلایەن شانۆکارانی عێراقی و کورد پێشکەش کراوە دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە بەراوردەکە بەتەواوەتی پێچەوانە دەبێتەوە واتە تەمەنی شانۆی سریانی زۆر کورترە لە تەمەنی شانۆی هەردوو نەتەوەکە (کورد و عەرەب) چونکە دەبێ لە رووی ئاستەوە بەراورد بکرێت.

هۆکارێکی تری کە شانۆ لە عەنکاوە لە ناو کاروانی شانۆی سریانی لاوازە بوو بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لەسەردەمی رژێمی بەعسی لەناوچوو دەرفەتی بە شانۆکارنی نەدەدات نمایشەکانیان پێشکەش بکەن بەهۆی ئەوەی ئەوانەی لەو بوارە کار دەکەن ، سەر بەلایەنی سیاسین . بۆنموونە لە ناوەڕاستی حەفتاییەکان دەسەڵات لەرێگەی رێکخراوی بەعس لەعەنکاوە، رێگەی نەدا شانۆگەری (الحزیز) لەنووسینی مەکسیم گۆرکی پێشکەش بکرێت بەهۆی ئەوەی ستاڤی شانۆگەرییەکە لایەنگری حزبی شیوعیین ئەمەشمان لە دوای ڕاپەڕینی ساڵی 1991 بۆ دەرکەوت ، ئەوەی جێگای پێکەنییە ئەوەی دەقەکەی خوێندبێتەوە بۆ مۆڵەت دان دوور و نزیك پەیوەندی بە شانۆ نەبووە لە ژیانیدا یەك دەقی شانۆیی نەخوێندبێتەوە و یەك شانۆگەریشی نەبینیوە ، بگرە زۆریش لە بواری شانۆ دوور بووە.

بۆ مێژوو دەڵێم شانۆکارانمان، لەدوای راپەرینی ساڵی 1991ی گەلی کوردستان نەیان توانییوە دەرفەتەکان بقۆزنەوە ، دامەزراندنی هەردوو تیپی (عەشتار) و تیپی(شمشا) بەداخەوە نەیان توانی بەباشی بە گیانی قوربانی دان و راستگۆیانە هەڵس و کەوت لەگەڵ هەردوو تیپەکە بکەن بۆ ئەوەی ئەم هونەرە شانۆییە بەرەو ئاسۆیەکی گەش وباش ببن و جگە لەوەش هەندێك بەربەست و رێگری تر هەبوون بۆیە تیپەکان نیان توانی پەرە بەکارەکانیان بدەن تا ئەو رادەی ئێستا هەردوو تیپەکە نەماوەن.